

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนามีมาคู่กับชนชาติไทยอย่างยาวนานนับตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้แผ่เข้าสู่บริเวณที่เป็นประเทศไทย ปัจจุบันนี้นักปราชญ์ ทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีเชื่อกันว่า พระพุทธศาสนาน่าจะมาตั้งและเผยแผ่ครั้งแรกในสุวรรณภูมิ คือ จังหวัดนครปฐมในปัจจุบันนี้^๑

สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐาน ให้เห็นได้ว่า พระพุทธศาสนากับคนไทย มีประวัติศาสตร์คู่กันมายาวนานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอย่างแนบแน่น วัดจึงถือว่าเป็นสถานบันทางสังคมที่ให้ความรู้ ให้คุณธรรมแก่คนไทยมาตลอด เมื่อสร้างบ้านเมืองในที่ใดคนไทยในที่นั้นก็สร้างวัดคู่กับชุมชนให้เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และให้เป็นสถานที่บำเพ็ญบุญกุศลประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

การให้ทานในสังคมไทยมีมาเป็นของคู่กันทุกยุคทุกสมัย เพราะคนไทยได้รับอิทธิพลจากคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ว่า การให้ทานจะทำให้เป็นเกิดความร่ำรวยในชาติหน้า การให้ทานจะได้ไปเกิดในสวรรค์ การให้ทานจะทำให้เป็นคนมีความสุข การให้ทานจะทำให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ ความเชื่อเหล่านี้ ล้วนเกิดจาก หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น^๒ ยิ่งไปกว่านั้นการให้ทานเป็นการกำจัดโลภะจะเห็นได้จากอุปนิสัชของคนไทยพอดีนเข้ามาถึงดักบาตรนำสำหรับอาหารส่งถวายพระเณร เข้า เพล ซึ่งเป็นภาพที่เห็นกันได้อยู่ทั่วไป การให้ทานนั้นถือว่าเป็นการทำความดีเบื้องต้นของชาวพุทธก็ว่าได้ การให้ทานย่อมได้ อานิสงส์ ส่งผลดีงามให้แก่ผู้ให้ทานทั้งหลาย^๒

แม้พระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ที่มาตรัสรู้ก็ล้วนแต่บำเพ็ญทานบารมีมาทั้งนั้น ทานจึงเป็นเบื้องต้นของการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตเบื้องหน้า เป็น

^๑ บุญมี แทนแก้ว, ประวัติศาสตร์ต่างๆ และปรัชญาธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

^๒ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, (ถนอม ภิัญโญจิตร), “การศึกษาเปรียบเทียบตัวอย่างการให้ทานในพระสูตรต้นตอปลูกกับการปฏิบัติจริงในลำพูน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

การปลูกฝังอหิษาศรัการให้ท่านทุกภพทุกชาติท่านที่ท่านเหล่านั้นทำแล้ว สังคมแล้วเกิดบุญ และบุญที่สั่งสมมากขึ้นๆ ย่อมนำไปสู่วิถีทางที่เข้าถึงความเป็นเลิศ พระโพธิสัตว์ได้สั่งสมบารมีของตนจนเต็มเปี่ยม

เมื่อได้รับพุทธพยากรณ์ว่า จะต้องตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตอย่างแน่นอน (เป็นนิยตโพธิสัตว์) แม้ผู้มีบุญมากขนาดนี้ เมื่อปรารถนาถึงธรรมที่จะทำให้เป็นพระพุทธเจ้า ก็ยังเรียกเอาทานบารมีเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินชีวิตไปสู่การเป็นพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุว่า ทานบารมีเป็นบารมีที่เกื้อกูลต่อการสร้างความคิดอื่น ๆ ต่อไป เพราะการบริจาคทานหรือการให้ทานนั้น ผู้ให้และผู้รับ ย่อมมีความสุข เป็นสุขที่มั่นคง และถาวรยั่งยืน เผื่อแผ่ได้อย่างกว้างขวาง ยิ่งให้ยิ่งเกื้อกูล เป็นประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายอย่างยิ่ง การยอมสละความสุขของตนซึ่งถือว่าเป็นความสุขส่วนน้อย เพื่อมุ่งประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่ อันจะช่วยให้สรรพสัตว์พื้นทุกขได้ นั้นนับเป็นการเสียสละที่มีคุณค่า ที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ ดังพุทธภาษิตที่กล่าวไว้ว่า ถ้านุคคลพึงเห็นความสุขอันยิ่งใหญ่ เพราะเสียสละสุขเล็กน้อย ผู้มีปัญญาพึงสละสุขเล็กน้อย เพื่อให้เกิดสุขยิ่งใหญ่^๑

การให้ทานโดยทั่วไป คือการให้เพื่ออนุเคราะห์ผู้ขาดแคลนควรที่จะอนุเคราะห์ เพื่อสงเคราะห์ผู้ที่ควรสงเคราะห์ เป็นการผูกมิตรภาพไมตรี หรือเพื่อบูชาผู้ที่ควรบูชา เป็นการบูชาครูหรือตอบแทนคุณ หรือเป็นการบำเพ็ญในบุญเขต พระพุทธองค์ตรัสสอนให้ท่านอย่างมีขอบเขตและมีเหตุผล พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการเลือกให้ และทรงแสดงสมบัติของท่านไว้ ๓ ประการ ได้แก่ (๑) เจตนาสมบัติ ถึงพร้อมด้วยเจตนา คือ มีเจตนาดีแต่ก่อนจะให้ มีเจตนาดีขณะให้ และมีเจตนาดีภายหลังให้^๒ (๒) วัตถุสมบัติ ถึงพร้อมด้วยวัตถุ ได้แก่ วัตถุที่ควรให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ (๓) ปฏิภาหสมบัติ ถึงพร้อมด้วยปฏิภาหคือผู้รับซึ่งเป็นผู้ควรให้ และตรัสสอนให้ท่านเป็นบุญคือให้เป็นความดีเป็นเครื่องชำระล้างความชั่ว เช่น โลภะ มัจฉะริยะ ให้ท่านเป็นกุศลคือให้เป็นกิจของคนฉลาดตรัสสอนให้ท่านเป็นสัปปุริสสถาน ได้แก่ ท่านเป็นของคนดีคนฉลาดเช่นให้ถูกกาลสมัยเหมาะแก่ความต้องการของผู้รับ ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน เพื่อเป็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ

พระพุทธองค์จึงประทานถึงวิธีแก้ไข ๒ ประการด้วยกันคือ

๑) อามิสทาน การแก้ปัญหาทางกายด้วยการให้วัตถุ สิ่งของ เครื่องกิน ของใช้ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เครื่องมือประกอบอาชีพ ทุนในการดำเนินการ เพื่อเติมเต็มในส่วนที่เป็นทุกข์หรือสิ่ง

^๑พระมหาสุวิทย์ วิบุลย์โส, “ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาชีวิต”, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ปทุมธานี : บริษัท ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรซ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓ – ๒๔.

^๒พระมหาสง่า ไชยวงศ์, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑).

ที่ขาดแคลนทางกายภาพความยากจนขึ้นเห็นการประสบภัยพิบัติต่างๆ ความขาดแคลนเครื่องกินของใช้ ความป่วยไข้ที่ไม่ได้รับการรักษาพยาบาลที่ถูกวิธี นับได้ว่าเป็นความทุกข์ทางกายที่ควรได้รับการช่วยเหลือเกื้อกูล หรือฟื้นฟูให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม

๒) ธรรมชาติของการแก้ปัญหาหรือ ความขัดข้อง ทางใจด้วยการให้ธรรมคือการให้คำแนะนำ สั่งสอน ให้ข้อคิด ให้กำลังใจ อันเป็นการชี้แนะในหนทางที่ถูกต้อง ความคิดหรือกระบวนการตรรกะ ให้เป็นไปในทางที่ขอบประคอบด้วยธรรม ซึ่งในบาง บุคคลย่อมไม่อาจที่จะกำหนดได้ว่า ความเหมาะสม ความถูกต้องอยู่ ณ จุดใด ด้วยเหตุที่ขาดปัญญาไตร่ตรอง ขาดประสบการณ์ในการทำงาน หรือมีตัวเลือกหลากหลายจนยากที่จะกำหนดได้ ในสถานการณ์เช่นนี้ จำต้องอาศัยกัลยาณมิตรเป็นตัวช่วยในการให้ข้อมูล ให้ความคิดเห็นอันเป็นข้อบรรทัดธรรมเพื่อประกอบในการตัดสินใจหรือในขณะที่ยึดมั่นอยู่ด้วยอคติหรืออคติอื่น เกิดทุกข์ทางใจ ธรรมทานนี้จะช่วยคลายทุกข์ได้ ดับทุกข์ได้ ทำให้จิตใจได้รับความปลอดโปร่ง เป็นสุข นอกจากนี้ ธรรมทานยังเป็นเครื่องแก้กิเลสทางใจ แก้ความประพฤติชั่วร้ายเสียหาย ทำจิตใจที่หิวกระหายด้วยความโลภ ตัณหา อุปาทานให้รู้จักเต็ม ให้รู้จักพอ ธรรมอย่างเดียวกันนั้น เป็นเครื่องแก้กิเลสและทุจริตได้^๕

หลักการทำบุญให้ทานในปัจจุบันยึดหลักของเรื่องกรรมเก่าและกรรมใหม่ โดยมีศรัทธาเป็นตัวนำคือ เรื่องกรรมดีและกรรมชั่วถ้าทำดีจะได้ไปเกิดในที่ดี ถ้าทำไม่ดีก็จะทำให้ชีวิตตกต่ำ การให้ทานถือเป็นผลแห่งความดี ชาวพุทธจึงได้ยึดเอาไว้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวันก็ว่าได้ หลักการทำทานมีอยู่ ๒ ประเด็นใหญ่ที่ชาวพุทธนิยมทำกัน ได้แก่ (๑) ปาฏิปุคคลิกทาน คือให้ทานเฉพาะบุคคลไม่ได้ถวายแก่สงฆ์ (๒) สังฆทาน คือ การถวายทานแก่สงฆ์

การทำทานแบบถวายแก่พระสงฆ์หมู่ใหญ่ เป็นบำรุงพระศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้น การทำบุญทำทานในศาสนาที่ชาวบ้านนิยมทำกันในปัจจุบัน จึงต่างกันโดยสิ้นเชิงแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ กลุ่มแรกทำทานเพื่อต้องการให้ผลบุญส่งผลให้ตัวเองมีความสุขในขณะที่มีชีวิตอยู่ คือต้องการผลทางจิตใจ มีความสุขมีความร่ำรวย มีกินมีใช้ในชีวิตนี้เท่านั้น กลุ่มที่สองมุ่งถึงชาติหน้าว่าเมื่อบริจาคทานแล้ว ตายไปจะได้เกิดบนสวรรค์

เรื่องการทำทานในพระพุทธศาสนานั้น เน้นที่เจตนาอันบริสุทธิ์ คือความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นให้ด้วยจิตเมตตา เพื่อขจัดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ละความโลภ ความโกรธ ความหลง ประสงค์มีชีวิตในปัจจุบันเป็นสุข อนาคตไปสู่สุคติ เพราะมีศรัทธาคือความเชื่อเรื่องกรรม และผลของกรรม ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาด้วยดีแล้วจึงให้ทานดังเจตนาใน

^๕ พระมหาเปรม โอภาโส, “การศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑).

การให้ทานของทายกผู้ให้จึงนับว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดและเป็นเบื้องต้นของการสร้างความดี การให้ทานจะมีผลมากน้อยนั้นขึ้นอยู่กับเจตนาและวัตถุทานที่ตนทำไปแล้ว

ส่วนการทำบุญให้ทานของชาวดำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งเป็นชุมชนอยู่นอกเขตเมืองห่างไกลเขตความเจริญ ชาวบ้านยังทำบุญให้ทานตามจารีตประเพณี คือตื่นเช้าทำบุญตักบาตร มีความสนใจทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาคือ ทำบุญมหาชาติ บุญกฐิน และบุญทอดผ้าป่า เป็นต้น ตามหลักพระพุทธศาสนาสอนให้เสียสละให้แก่ผู้อื่น แต่ปณชนทั่วไปยังมีความโลภ ความโกรธ ความหลงเป็นพื้นฐานภายในจิตใจอยู่ ดังนั้นการให้ย่อมเป็นการขจัดกิเลส ตัณหาและเป็นแรงจูงใจต่างกันอย่างแน่นอน ส่วนบัณฑิตทั้งหลายในอดีตหรือปัจจุบันยอมให้ทานโดยไม่เห็นแก่สุขเจือด้วยกิเลส แต่ยอมให้ทานเพื่อกำจัดกิเลส กล่าวคือ บัณฑิตให้ทานช่วยเหลือผู้อื่น เพราะกำจัดความตระหนี่ภายในและชักฟอกจิตใจตนเองให้บริสุทธิ์ แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการให้ทานที่ดีย่อมจะเอื้อประโยชน์ตนเองและผู้อื่นในทางกลับกันถ้าให้ทานโดยผิดการที่ดี ย่อมมีผลน้อยและอาจไม่เกิดประโยชน์อันใดต่อผู้ทำทาน^๖ แต่การให้ทาน ในปัจจุบันมีประเด็น ที่ก่อให้เกิดปัญหา ในการโต้แย้งทางความคิดเกี่ยวกับคำสอนและวิธีปฏิบัติ ในการทำบุญให้ทาน เพราะมีแนวคิดจารีตประเพณีของหมู่บ้านนั้น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับหลักศาสนาสาเหตุนี้ จึงเป็นประเด็นเชิงจริยธรรม^๗ ที่เกี่ยวกับคุณค่าทางจริยธรรม ในการให้ทานเสมอดังนั้นการศึกษาเปรียบเทียบการให้ทาน ในสมัยพุทธกาลกับปัจจุบันของชาวดำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อต้องการทราบประเด็นปัญหา ที่มีอิทธิพลต่อสังคมชุมชนมานานจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะนำมาศึกษาเพื่อเป็นแนวทางทำความเข้าใจให้ถูกต้องทั้งแก่ปัจเจกชนและส่วนรวม

ดังนั้น สภาพและปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยต้องการศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานในสมัยพุทธกาลกับการให้ทานของชาวดำบลนาเลิง ว่ามีความเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร รวมถึงลักษณะ รูปแบบ วิธีการ วัตถุสิ่งของที่นิยมนำมาให้ทานว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปมากน้อยแค่ไหนอย่างไร ทั้งนี้เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นข้อมูลสารสนเทศทางการศึกษาทำความเข้าใจเรื่องทานและเผยแผ่หลักพุทธธรรมสืบไป

^๖ ญาณ โทจันทร์, *พุทธศาสนากับชีวิตประจำวัน*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๗.

^๗ พระครูภาวนาวิริยคุณ (หลวงพ่อดัดดีโว), *ทุกนาที่มีไว้เพื่อสร้างบุญ*, (ปทุมธานี : มูลนิธิธรรมิคม , ๒๕๕๑), หน้า ๔ .

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการให้ทานทางตามนัยแห่งพุทธธรรมในพระพุทธานุศาสน์
พุทธกาล

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการให้ทานดังกล่าวของชาวดำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ จังหวัด
ร้อยเอ็ด

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการให้ทานในสมัยพุทธกาลกับการให้ทานของชาวดำบล
นาเลิง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยการให้ทานในสมัยพุทธกาลกับการให้ทานของชาวดำบล
นาเลิง โดยมีการศึกษาตามขอบเขตขั้นตอนดังนี้

๑.๓.๑ ด้านเอกสาร ในภาคเอกสารได้มุ่งศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกทั้งฉบับภาษาไทย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ.๒๕๓๕ และภาษาบาลี พร้อมด้วยบรรณคดีที่
เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากตำราวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวกับการให้ทาน

๑.๓.๒ ด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาสาระสำคัญของการให้ทานตามนัยแห่งพุทธ
ธรรมในพระพุทธานุศาสน์พุทธกาลและการให้ทานของชาวดำบลนาเลิง โดยศึกษาข้อมูล
เอกสาร การสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้รวบรวมข้อมูล แล้วจึงนำมาสรุปและวิเคราะห์

๓.๒ ด้านพื้นที่ / กลุ่มเป้าหมาย

ส่วนภาคสนามผู้วิจัยจะได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ในการวิจัย ๕ หมู่บ้าน
ในเขตตำบลนาเลิง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย
โดยการแบ่งออกเป็น ๘ กลุ่ม ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์แต่ละกลุ่มได้มาโดยวิธีเจาะจง (Purposive
Sampling)

๑. กลุ่มบรรพชิต ได้แก่ เจ้าอาวาสในเขตตำบลนาเลิง ๕ รูป

๒. กลุ่มผู้รู้ท้องถิ่น ได้แก่ บุคคลที่เคยบวชเรียน สอบได้นักธรรมหรือเปรียญธรรม
๕ คน

๓. กลุ่มผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ๕ คน

๔. กลุ่มมัคคทายก ๕ คน

๕. กลุ่มครู ๕ คน

๖. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน ๕ คน

๗. กลุ่มสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ๕ คน

๘. กลุ่มผู้สูงอายุ ๕ คน

รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน ๑๕ รูป/คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การให้ทาน หมายถึง การนำวัตถุสิ่งของเงินทองที่มีด้วยการให้แก่คนอื่นการให้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ รวมถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่น้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

อามิสทาน หมายถึง คือสิ่งของทุกอย่างที่นำมาถวายแก่พระสงฆ์ไม่จำกัดว่าเป็นสิ่งใด

ธรรมทาน หมายถึง การให้ธรรมะเป็นทานหรือการชี้หรือการแนะนำทางที่พระพุทธเจ้าทรงชี้เอาไว้ให้แล้ว

อภัยทาน หมายถึง การยกโทษให้ คือการไม่ถือความผิดหรือการล่วงเกิน กระทบกระท้งว่าเป็นโทษ

การเปรียบเทียบ หมายถึง การนำการให้ทานในสมัยพุทธกาลมาเทียบเคียงกับการให้ทานของชาวดาบลนาเลิง เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างเพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ ไปเป็นแนวทางการศึกษาปฏิบัติและเผยแพร่

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการให้ทานและได้นำมาประมวลเป็นแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ การให้ทานที่ไม่ต้องเสียเงินแล้วยังได้นิพพาน ว่าทานนั้นไม่เฉพาะที่กล่าวถึง วัตถุทานอภัยทาน และธรรมทานเท่านั้น ท่านยังเน้นเรื่องให้นิพพานเป็นทานหรือสุญญตาทานหมายถึงเรื่องบริจาดตัวกูของกู หรือความเห็นแก่ตัวออกไปเสียให้ออก จิตที่ไม่เห็นแก่ตัว อันไม่ใช่ตัวกู ไม่ใช่ของกู เป็นจิตที่บริสุทธิ์ไม่ได้ถูกยึดถือไว้ที่ด้วยอุปาทาน ซึ่งพระพุทธเจ้าถือว่าจะไม่เกิดทุกข์นั้นก็คือนิพพาน^๑

พระศิริปัญญาภุมนี (อ่อน) ได้ให้คำอธิบายเรื่องทานไว้ว่า ทาน คือ การให้ ให้สิ่งที่ให้ให้ของที่ควรให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา สละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น ทาน ๒ คือ ๑. อามิสทาน ให้สิ่งของ ๒. ธรรมทาน ให้ธรรมเป็นทาน ๒ อีกหมวดหนึ่ง

^๑พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ), การให้ทานที่ไม่ต้องเสียเงินแล้วยังได้นิพพาน, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

คือ ๑. สังฆทาน ให้ทานแก่สงฆ์ หรือให้เพื่อส่วนรวม ๒. ปาฏิบุคลิกทาน ให้เจาะจงแก่บุคคล ผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน^๙

พระมหาสุวิทย์ วิษุเขตโก ได้สรุปไว้ว่า อามิสทาน ว่า คือการให้สิ่งของเป็นทาน เช่น สิ่งของที่เป็นปัจจัยสี่ หรือการให้ทานวัตถุ มีข้าว น้ำ ผ้า ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องอุปโภค บริโภค ที่พักอาศัย ประทีปโคมไฟ เป็นต้น อามิสทาน แบ่งตามทายก คือ ผู้ให้มี ๓ ประเภท ดังนี้

๑. ทานทาสะ หมายถึง การที่ทายกให้ของที่ด้อยกว่าของที่ตนบริโภคใช้สอยเอง เช่น เมื่อได้มะม่วง ๓ ผล ก็เลือกผลที่เล็กที่สุดให้ไป หรือได้ ๓ ผลที่มีขนาดเท่าๆ กันก็เลือกผลที่ไม่ชอบใจให้ไป การให้อย่างนี้เรียก ทาสทาน เพราะหัวใจของทายกตกเป็นทาสของความตระหนี่แล้วจึงให้ การให้สิ่งของแก่ข้าทาสบริวาร

๒. ทานสหาย หรือสหายทาน หมายถึง ทายกให้ของที่เสมอกันกับตนบริโภคใช้สอย ตนบริโภคใช้สอยของอย่างไรถึงคราวจะให้ผู้อื่นก็ให้ของอย่างนั้น เช่น ได้มะม่วงมา ๓ ผล ก็ให้ผลที่ดี เช่นเดียวกับที่ตนบริโภค การให้สิ่งของแก่คนที่ตนเป็นมิตรสหาย

๓. ทานบารมี หรือสามีทาน หมายถึง ทายกให้ของที่ด้อยกว่าของที่ตนบริโภคใช้สอย โดยเลือกเอาสิ่งที่ดีที่สุดให้ไป ซึ่งชาวพุทธทั้งหลายเวลาจะให้ ก็ให้สามีทานเป็นส่วนมาก เช่น เวลาจะถวายพระ จะรดข้าวปากหม้อ ซึ่งถือเป็นส่วนที่ดีที่สุด เอาไว้ถวายพระก่อน หรือเวลาเลี้ยงพระภิกษุสามเณรจะตกแต่งข้าวปลาอาหารอย่างประณีต บรรจงกว่าที่ตนบริโภคถวายทาน หรือเวลาจะให้ของแก่ผู้ใดผู้หนึ่ง แม้ว่าจะมีฐานะเสมอกันหรือต่ำกว่าเรา ก็เลือกของที่ดีที่ชอบใจให้ไป อย่างนี้เรียกสามีทานเพราะใจของผู้ให้เอาชนะความตระหนี่ เป็นนาย เป็นเจ้าของ เป็นอิสระ แล้วจึงให้ทาน การให้สิ่งของแก่คนที่ตนเคารพ หรือมีบุญคุณแก่ตน เช่น บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ พระภิกษุสงฆ์^{๑๐}

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ ได้กล่าวไว้ในมงคลชีวิตฉบับทางก้าวหน้า ในมงคลที่ ๑๕ บำเพ็ญทานว่า ทานแปลว่าการให้หมายถึงการสละสิ่งของของตน เพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยความเต็มใจ ทำให้ทราบในเรื่องของทานที่ให้แล้วไม่ได้บุญ เช่น ให้สุรายาเสพติด ให้อาวุธ ให้มหรสพ ให้สัตว์เพศตรงข้าม ให้ภพลามก รวมทั้งวิธีทำทานให้ได้บุญมาก ซึ่งมีองค์ ๓ คือ วัตถุบริสุทธิ์ เป็นของที่ตนได้มาโดยสุจริต ชอบธรรม และเจตนาบริสุทธิ์คือการไม่มีความตระหนี่ ให้เสียสละ

^๙ พระศิริปัญญามุนี (อ่อน), คัมภีร์มงคลที่ปิ่นแปล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลื่องเชิงจงเจริญ, ๒๕๐๖), หน้า ๑๗.

^{๑๐} พระมหาสุวิทย์ วิษุเขตโก, ทานก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (ปทุมธานี : บริษัท ฟองทองเอ็นเตอร์ไพรซ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๒๓-๒๔.

รวมทั้งเลือกคนบริสุทธืคือเลือกผู้มีศีลบริสุทธื และยังกล่าวถึงผลของการให้ทาน ผลบุญจากการให้ทานจะสะสมอยู่ในใจของเราแลอานิสงส์การบำเพ็ญทาน^{๑๑}

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และคณะ ศึกษาเรื่อง หลักการดำรงชีวิตในสังคม ได้กล่าวว่าลักษณะการให้ทานของสัตว์บุรุษ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ๕ ประการ คือ (๑) การให้ทานด้วยศรัทธา คือ การให้ด้วยศรัทธาความเชื่อผลของการให้ทานนั้นมีประโยชน์เกื้อกูลแก่คนอื่นผู้มีจิตใจดีเบิกบานและอิ่มใจ (๒) ให้ทานโดยเคารพ คือ ให้ด้วยกายนอบน้อมอ่อนละมุนละม่อม ให้ด้วยวาจาไพเราะอ่อนหวาน (๓) ให้ทานตามกาล คือ ให้ทานอันควร เช่น ให้ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในวันเทศกาล (๔) ให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ คือ ให้เกื้อหนุนโอบอ้อมอารีมีเมตตาและให้อุดหนุนเอื้อเพื่อช่วยเหลือด้วยกรุณา ท่านแสดงการให้ผลตามกาลและการให้ด้วยจิตอนุเคราะห์ว่า จะเป็นคนมั่งมีทรัพย์สมบัติมากมีเครื่องใช้ไม่สอยเหลือเฟือและมีความประสงค์เต็มเปี่ยม (๕) ให้ทานไม่กระทบตนและคนอื่น คือ การให้ทานตามกำลังของตนที่มีอยู่และต้องไม่รบกวนของคนอื่นมาให้ทาน ท่านแสดงผลผลของทานข้อนี้ว่า จะเป็นคนมั่งมีทรัพย์มาก และมีโภคทรัพย์ปราศจากภัย^{๑๒}

วสิน อินทสระ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่องสวรรค์ นรก บุญ บาป เป็นการแสดงทัศนะเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวว่า ทุกเรื่องมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกรวมไปถึงหลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดที่จะตามให้ผลทั้งโลกนี้ โลกหน้า และเราทุกคนควรสะสมกรรมดีไว้เป็นทุนต่อไปในกาลข้างหน้าด้วย นั่นหมายถึงการทำความดี เช่นการให้ทานที่ถูกต้องช่วยลดความเห็นตระหนี่เห็นแก่ตัว และได้รับความสุขทั้งผู้ให้และผู้รับเหล่านี้เป็นต้น^{๑๓}

พระมหาไพฑูรย์ สุทฺธวิฑูโร (น้อยวัน) ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ๑. บาป คือ อกุศลกรรม บาปทำได้สามทางคือ กาย วาจา ใจ และบาปเป็นสิ่งที่ให้โทษแก่มนุษย์ ๒. บาปส่งผลต่อชีวิตผู้ของกระทำสองลักษณะ คือ ประการแรก ส่งผลขณะที่ผู้ทำยังมีชีวิตอยู่ ผลในที่นี้มุ่งหมายเอาผลทางจิตเป็นสำคัญ บางครั้ง ผู้ทำบาปแม้จะยังไม่ได้รับผลทางกายอันเนื่องจากบาป แต่ใจของเราก็เดือดร้อนวุ่นวาย ประการต่อมา

^{๑๑} พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ, มงคลชีวิต : ฉบับทางก้าวหน้า, (กรุงเทพมหานคร : ชมรมพุทธศาสตร์สากล, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๗.

^{๑๒} ชัยวัฒน์ อัดพัฒน และคณะ, หลักการดำรงชีวิตในสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๓๓), หน้า ๒๓.

^{๑๓} วสิน อินทสระ, สวรรค์นรกบุญบาป, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา , ๒๕๔๕), หน้า ๕๗.

บาปส่งผลหลังจากตายแล้ว ผลในที่นี้มุ่งเอาทางกายเป็นสำคัญ ผู้ที่ทำบาปเมื่อตายไปแล้วก็ต้องไปชดใช้ผลของบาปนั้นในลักษณะต่างๆ ในชาติต่อไป^{๑๔}

พระมหาเอกรินทร์ เอกนโร (วงษ์จันทร์) ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์เรื่องบุญในพุทธปรัชญาเถรวาท และปรัชญาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ผลการศึกษามีข้อสรุปที่สำคัญ คือ คำว่าบุญในพุทธปรัชญา มีความหมายแตกต่างจากคำว่าบุญในปรัชญาคริสต์ ทั้งนี้เพราะพื้นฐานของพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประเภทอเทวนิยม ส่วนคริสต์ศาสนาเป็นเทวนิยม เพราะฉะนั้นลักษณะสำคัญของศาสนาคริสต์คือความสัมพันธ์แห่งความรักและความศรัทธาระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้า ลักษณะสำคัญของพระพุทธศาสนา คือความศรัทธาในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือ อริยสัจ ๔ และการคิดใคร่ครวญด้วยเหตุผลอย่างแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) แต่สิ่งที่คล้ายกัน ระหว่างพระพุทธศาสนากับคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกนั้นคือ มีหลักการในการทำบุญคล้ายกัน โดยในฝ่ายพระพุทธศาสนามีการให้ทาน การรักษาศีลและเจริญภาวนา ในส่วนของฝ่ายคริสต์มีการให้ทาน มีการรักษาพระบัญญัติ (ซึ่งเทียบได้กับการรักษาศีล) และมีการภาวนา (การแสดงความศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า) หรือการสวดอธิษฐานเป็นต้น^{๑๕}

พระมหาเปรม โอภาโส (กองคำ) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน” ผลของการศึกษาพบว่า มีคัมภีร์พระไตรปิฎกที่มีเรื่องของศรัทธาอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ในอังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาตพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๓ ได้กล่าวถึงศรัทธาสัมปทา อังคุตตรนิกาย จตุกนิบาตพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๑ ได้กล่าวถึงศรัทธา อังคุตตรนิกาย ปิฎกนิบาตพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๒ ได้กล่าวถึงศรัทธา ความเชื่อที่มีเหตุผลยึดมั่นในหลักการทำดี กล่าวสรุปแล้ว หลักของศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้มุ่งไปที่ความเชื่อที่ยึดถือหลักธรรม คือการทำดี ทำชั่ว ผลของการทำดีทำชั่วเป็นต้น^{๑๖}

พระมหาภาสกร คุณุตโตโร (ดอกจันทร์) ได้กล่าวเรื่องทาน ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพระพุทธศาสนา” ไว้ว่า ทานเป็นหนึ่งในกิริยาวัตถุ ๓ และบุญกิริยาวัตถุ ๑๐

^{๑๔} พระมหาไพฑูรย์ สุทนต์วิโร/น้อยวัน, “การวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

^{๑๕} พระมหาเอกรินทร์ เอกนโร/วงษ์จันทร์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บุญในพุทธปรัชญาเถรวาทและปรัชญาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖).

^{๑๖} พระมหาเปรม โอภาโส, “ศึกษาวิเคราะห์ศรัทธาของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑).

ซึ่งเรียกทานมัย หมายถึงบุญสำเร็จด้วยการให้ทาน และในความหมายว่าบุญที่บังเกิดหรือสำเร็จด้วยบุคคลด้วยการให้ และทานที่ปรากฏในมงคลสูตรซึ่งเป็นสูตรว่าด้วยสิ่งที่เป็นมงคลโดยในมงคล ๑๕ กล่าวไว้ว่า การทำทานเป็นมงคลแห่งชีวิตประการหนึ่งเพราะการให้การแบ่งปันหรือการสงเคราะห์ ย่อมนำมาซึ่งความมีมิตรไมตรี เป็นการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมเป็นบ่อเกิดแห่งบุญกุศลและมีคุณค่าในแง่ศีลธรรม^{๑๓}

พระลือชัย อินทุยโส(นราทอง) ได้ศึกษาการวิจัย การให้ทานของชาวพุทธในจังหวัดเลย ว่าทานคือการให้ การเสียสละ การแบ่งปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่นให้ทั้งวัตถุสิ่งของให้ ความรู้เป็นการแสดงถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่พึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกัน สร้างความมีน้ำใจ ความรัก สามัคคีในหมู่คณะ และการให้ของที่ควรให้ย่อมได้รับอานิสงส์ของการให้ที่ดีทุกประการและผู้ให้ ทานย่อมได้ชื่อว่าเป็นที่รักที่ชอบใจของคนทั้งหลาย และยังได้ชื่อว่าเข้าถึงประโยชน์และความดีงาม ขึ้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา^{๑๔}

บุญหนา จิมานัง ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่าชาวพุทธในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่นส่วนมากมีพฤติกรรมการทำบุญในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายพบว่าเรื่องการให้ทานกลุ่ม ตัวอย่างชาวพุทธส่วนมากร้อยละ ๖๑.๗ ให้ทานในระดับปานกลางเรื่องการรักษาศีลส่วนมากคิดเป็นร้อยละ ๔๒.๑ รักษาศีลในระดับมากและเรื่องการฝึกส่วนมากร้อยละ ๕๑.๕ ฝึกภาวนาในระดับ น้อยจากการทดสอบหาปัจจัยที่มีอิทธิพลด้วยสถิติถดถอยพหุคูณพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธ ได้แก่ ค่านิยมเชิงศีลธรรม อายุ สถานภาพทางสังคม ค่านิยมเชิง บริโภค ทัศนคติต่อบทบาทพระสงฆ์ และแหล่งจัดেলাทางสังคม ตัวแปรอิสระทั้งหมดร่วมกัน อธิบายความผันแปรของพฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธได้ประมาณร้อยละ ๒๘^{๑๕}

เรณู ศรีภักดิ์ ในงานวิจัย “การวิเคราะห์บารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยเฉพาะ ทานบารมี พอจะสรุปได้ว่า ทานบารมี คือ บารมีในการให้ ทาน – การให้ , สิ่งที่ให้ , ให้ของที่ควร ให้เพื่อประโยชน์แก่เขา , สละสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้รับ ทานแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

^{๑๓} พระมหาภาสกร คุณุตตโร (ดอกจันทร์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องบุญในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๑๔} พระลือชัย อินทุยโส (นราทอง), “ ศึกษาการให้ทานของชาวพุทธในจังหวัดเลย”, *วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๑๕} บุญหนา จิมานัง, “พฤติกรรมการทำบุญของชาวพุทธในเขตอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๕).

ทานได้แก่ ๑.อามิสทาน (ให้สิ่งของ) ๒. ธรรมทาน (ให้ธรรม) ทานบุคคลได้แก่ ๑. สังฆทาน (ให้แก่สงฆ์หรือเพื่อส่วนรวม) ๒. ปาฏิบุคลิกทาน (ให้เจาะจงแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ)^{๒๐}

จากการค้นคว้าทางเอกสารทางพระพุทธศาสนา พอสรุปประเด็นเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ได้ทราบการให้ทานในสมัยพุทธกาลอย่างชัดเจนและการให้ทานที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาและสิ่งที่เกี่ยวข้องนั้น ผู้วิจัยจึงให้ปรากฏเป็นที่ประจักษ์ในบทต่อไปตามลำดับของสำคัญของคัมภีร์ชั้นหลักและรองเป็นลำดับ

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๑.๖.๑ การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลจากตำราวิชาการ บทความ และงานแปล ตลอดจนแหล่งข้อมูลเอกสารที่จะนำมาศึกษาแบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๕

(๒) เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดีกวีกาพย์กลอนเอกสารตำราทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอน แนวคิดเรื่องการให้ทาน ในสังคมชนบทอีสานอันเป็นงานวิจัยครั้งนี้

๑.๖.๒ การสัมภาษณ์ (Interview) เป็นการศึกษาโดยสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เพื่อจะได้ข้อมูลอันเป็นจริง ในด้านความหมายและความสำคัญ จุดประสงค์ ลักษณะการให้ทาน ชนิดของทาน ผู้ให้ทานและผู้รับทาน แรงจูงใจในการให้ทานอันสืบเนื่องจากการให้ทาน ประเพณีการทำบุญให้ทาน ของชาวด่านนาเลิง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๖.๓ การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descript.....) ตามหลักอุปนัยวิธี

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบการให้ทานในพุทธกาล

๑.๗.๒ ทำให้ทราบการให้ทานของชาวด่านนาเลิง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๗.๓ ทำให้ทราบความแตกต่างกับความเหมือนและความสอดคล้องของการให้ทานในสมัยพุทธกาลกับการให้ทานของชาวด่านนาเลิง อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดร้อยเอ็ด

^{๒๐} เรณู ศรีภักดิ์, “การวิเคราะห์ธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔).

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Frameworks)

